Теребовлянська центральна районна бібліотека

Методично-бібліографічний відділ

Збірник сценаріїв

Теребовля 2012

Вступ

Найтрагічнішою сторінкою української історії є голодомори XX ст. Їх було три. Найстрашнішим був голод 1932-1933років, який забрав за різними підрахунками близько 9 млн. життів.

Національна пам'ять формує національну свідомість. Без національної пам’яті немає майбутнього нації. Задля збереження та вшанування пам’яті невинно убієнних українських селян бібліотеки проводять заходи –години пам’яті, години скорботи та інші.

У цьому збірнику представлені кращі сценарії заходів котрі проводили бібліотеки – філії Теребовлянського району. Ці заходи - результат колективної праці груп бібліотекарів спільно із клубними працівниками, читачами та учасниками художньої самодіяльності .

Видання розраховане на працівників культури, освіти, організаторів масових заходів.

Перед живими і мертвими, перед світом всім

маємо сказати – Голодомор був геноцидом

українського народу.

с. Залав’є

Книжкова виставка, на столі свічка, вишитий рушник на рушнику хліб, хрест, колоски пшениці, квіти.

ВЕДУЧА: В листопаді *Україна* сколихнеться від усвідомлення голодомору 1933року.

Приспустяться від чорного болю жалобних стрічок Державні прапори

Запізнілими дзвонами шукатимемо мільйони українських душ, щоби вписати їх в історію Пам'яті...

ВЕДУЧА …і не зійшло сонце
і знялася буря
і налетіли чорні ворони
і почувся скрегіт зубів
і кільчився страх
і реготала біда
і блискав голод
і гриміло ридання
і цілували постріли
і вагітніла земля
мільйонами
на очах світу
на очах Бога
торжествував чорт
і світ млів
і ридав Господь...

Звучить «Реквієм» Моцарта

ВЕДУЧА: Могил нема. Могили повтікали.
Дніпро утік - зосталась лиш вода.
І вовчі небеса над вовчими віками
Снують ходу свою. Печальна та хода.

І нипає помазаником Божим

Півправда, пів свобода, пів життя.

І над народом, стомленим та босим,

Панує без'язике небуття...

ВЕДУЧА: Рік 22-й, 33-й, 34-й, 46-й... найчорніший час між чорними часами в історії України. У світі не зафіксовано такого голоду, як той, що випав на долю народу найродючішої і найблагодатнішої землі.

Як сталося, що без стихії, без засухи, без війни - в самому центрі Європи, в Україні, яка незадовго перед цим була житницею континенту, небачений голод забрав у могилу мільйони людей?! Що це було?

Сьогодні ми знаємо, що це було.

Це був більшовицький геноцид!

Це була безкровна, людоморська війна тоталітарної системи проти українського народу.

Війна - задля того, щоб підірвати коріння волелюбної нації, винищити цілий етнос.

Війна - щоб зруйнувати віковічні основи народної моралі, витруїти в серцях людяність. І натомість посіяти в душах, жорстокість, підозрілість і неміч духовну.

Вісім мільйонів зморених голодом дітей України - ось наслідки цієї війни.

Їм - неоплаканим, їм не відспіваним, їм - похованим у спільних могильниках ...

Похованим без труни й молитви, позбавленим могили й шани - присвячуємо день пам'яті і скорботи.

Пом'янімо і помолімось.

«Отче наш»...

Тихо конала Вкраїна

В сумі без зради і зла,

Смерті голодна руїна

В душу народу вповзла.

Рабська покора,

Державний батіг,

Ми без докору

Падали з ніг.

Мерли не знаючи діти маленькі

Їм би конаючим крихітку жменьку

Молітеся палко видзвонюйте дзвони:

Одне життя жалко, а їх же мільйони.

Жінка Україна: Не звільняється пам'ять, відлунює знову роками. Я зітхну...

запалю обгорілу свічу. Розпочинаємо суд людської пам'яті, *(запалює свічку)*

Жінка в білому: Пом'янімо і знайдімо в собі силу і відвагу пройти за ними дорогою їхньої хресної путі. Не їм це потрібно, а нам...

ВЕДУЧА: Не сьогодні це сказано, час народжувати і час помирати, час руйнувати і час будувати, час розкидати каміння і час збирати каміння, час мовчати і час говорити.

ВЕДУЧА: Так, час говорити, про мільйони українців, які загинули мученицькою смертю від голоду, заподіяною сталінським тоталітаризмом у 1932 - 1933 роках.

ВЕДУЧА: Так час говорити про тисячі українських сіл і хуторів, які щезли з лику землі після найбільшої трагедії XX століття.

Жінка в білому: Літо 1933-го від Різдва Христового був в Україні **Великий Голод**. Не було тоді ні війни, ні суші, ні потопу ані моровиці. А була тільки зла воля одних людей проти інших. І ніхто не знав скільки невинного люду зійшло в могилу - старих, молодих, дітей і ще ненароджених у лонах матерів.

ВЕДУЧА: Сонце сходило над вихололими за довгу зиму полями, сідало за обрій кольору крові й не впізнавало землю.

ВЕДУЧА: Чорне вороння зграями ширяло над селами заціпенілими у тяжкому смертному сні.

ВЕДУЧА: Танули на обширах України важкі сніги весни 1933 року, являючи світові трупний сморід, апокаліптичні видива співмірні хіба що з картинами страшного суду.

ВЕДУЧА: Чи була того злощасного 1933 року весна? Чи прилетіли до знайомих людських осель довірливі лелеки? Чи співали травневими ночами у вербах над річками солов'ї?

На сцену виходить жінка в білому із запаленою свічкою і стає в кутку. З іншого кутка сцени стоїть дитина в білому. Батько старий, сивий сидить біля дитини в задумі і дуже повільно говорить:

- На світі весна, а над селом нависла чорна хмара. Діти не бігають, не граються, сидять на дворах, на дорогах. Ноги тонюсінькі складені калачиком, великий живіт між ними, голова велика похилена лицем до землі, лиця майже нема, самі зуби зверху. Сидить дитина і гойдається всім тілом назад - вперед, назад - вперед, скільки сидить стільки й гойдається. І безконечна одна "пісня" напівголосом:

ДИТИНА: їсти… їсти… їсти…

(Ні від кого не вимагаючи, ні від батька, ні від матері. А так у простір, у світ.)

ДИТИНА: їсти… їсти… їсти…

(Дитина падає на коліна і промовляє)

ДИТИНА: Бозю!

Що там у тебе в руці!
Дай мені Бозю, хоч соломинку
Щоб не втонути в голодній ріці
Бачиш. Мій Бозю, я ще - дитина
Тож підрости хоч би трохи бодай

Світу не бачив ще білого Бозю

Я - пташенятко, прибите в дорозі

Хоч би одненьку пір'їночку дай

Тато і мама - холодні мерці

Бозю зроби щоб їсти не хтілось

Холодно Бозю

Сніг дуже білий Бозю.

Що там у тебе в руці!

(*Друга дитина звертається до батька. Припадає до ніг.)*

Хлібця! Хлібчика дай!

Тату... мамо! Батечку!

Крихітку! Крихіточку хлібчика!

Дай!

(*схиляє батько голову і схиляється до ніг знеможена дитина).*

Дай крихіточку!

Жінка в білому: (*На фоні сучасної музики).*

Хто се? Чий голос просить хлібця! Крихітку хлібця? Хто водить за мною запалими очима - криницями, очима у яких переплелися всі страждання. Муки й скорботи роду людського. Чий же це стогін? Хто щоночі будить, стогне, плаче і веде у холодну ріку, де розлилися не води, а сльози мого народу. "Небо! Поможи! Дай манни небесної нагодувати помираючих. Спасе! Створи диво! Плоду дай помираючим! Сили дай помираючим! Земле! Жита дай, гречки дай, проса дай, не в липні, а у весняну пору дай!" Ідуть діти в білому через сцену за ними іде жінка в чорному іде жати. Діти ідуть дуже кволі, дуже знеможено падають: їсти… їсти…їсти…

Мати дуже **тихо:** Діточки мої! Заждіть! Ось квасок, петрушечка зійдуть! Вже ген зозуля маслечко колотить, вже ген жита зеленіють, сади біліють. Іване! Маріє! Тарасе! Стривайте! Зачекайте! Куди ж ви! Як же я без вас! (*голосно)* Прости небо! Прости земле! Простіть зорі! Всі сили

земні і небесні, простіть муку і божевілля мого народу! Ту моторошну дику ніч, ці жахи, не бачене від сотворіння світу простіть.

ДІТИ: (*тихо*) Нема. Затліли. Відлетіли ключами в небо. Боже!

Жінка в білому. Господи! Вседержителю наш! Чи ж ти осліп від горя і людських гріхів. Невже і там у твоєму Раю є Україна, яку заселяєш від нині святими душами.

Виходить жінка і голосить: Ганно! Ганно! Блаженна Ганно! Смиренна Ганно! Дитя в казані зварила і як вовчиця рвала його зубами і вила, вила, вила аж холонули далекі світи.

Жінка в білому: (*стає навколішки*) Сину Божий, Ісусе Христе! Спасителю наш.

Порятуй від смерті народ мій. Ти ж умів двома рибинами і п'ятьма хлібинами п'ятсот тисяч наситити. Створи Господи! Порятуй! Богородице! Матір наша небесна. Свята покрово, покровителько люду! Куди ж ви всі відійшли. Чого ж ви залишили мою землю і нарід мій на поталу Червоних дияволів?

ВЕДУЧА: Чи ж не бачите, що вони доточують кров із могутнього українського дерева? Чи ж не бачите криниці, повної українських сліз. Чи ж не бачите що то не Україна вже, а велетенська могила. Де ж ви сили небесні!

Вірш:

Мамо, мамо я скоро помру
Не рятуй мене, не треба
Не ріжте ні брата мого ні сестру
Бо не пустить вас Бозя до неба
А як серце моє навіки засне
Не вбивайтеся з горя нене!
Покладіть біля вишні в садочку мене
І лягайте самі біля мене
Забринить

Та вишня весняної ночі

Накриватиме цвітом наші чола й уста І росою вмиватиме очі.

ВЕДУЧА: І щоночі чути, як оплакують велетенські могили лише солов'ї зозулі, білий квіт садів, на цвинтарі бузки, плачуть молоді трави, стогнуть жита, рідше ридають зорі, летять у ніч і гаснуть над спорожнілими хатами.

ВЕДУЧА: Вимирали сім'ями. Уже не було кому мертвих хоронити. А над деякими сільрадами вивішували чорний прапор, це означало що в селі не залишилось жодної живої душі. Вимирали цілі села.

ВЕДУЧА: Західну Україну Бог оберіг від голодомору 1932 - 1933 рр. Тут більше пам'ятають голод і політичні репресії над народом у 1946 році. Але і у нас на Теребовлянщині, живуть свідки того страшного голодного лихоліття. Про пережите ними самими, почуте від батьків і старших братів і сестер вони розповідають своїм дітям, внукам, родичам, знайомим. Ці розповіді - достовірне джерело правди про голодомор.

У Кровинці, що під Теребовлею, доживають свого віку біля рідних їм людей дві старенькі жінки. Вони знають ціну хліба. Оксані Марківні Білій зараз 88 років, а Оксані Сергіївні Хвалибозі - 85. Вони родом з Чернігівщини. У 32-33-ому були ще дітьми. Та дитяча пам'ять зафіксувала страшну правду на все життя...

Оксана Марківна БІЛА: «Пам'ятаю, була у нас велика сім'я: мама, тато,

брати Грицько, Михайло. Мама померла молодою у голодні роки, а татко привів додому мачуху. Вона прийшла зі своїми дітьми. Було дуже важко, не було що їсти. Мачуха пильнувала своїх дітей. А ми нишпорили по смітниках, городах, визбирували на торішньому бараболиську перемерзлу картоплю. Часом знаходили гнилу, збирали і лушпиння. їли сиру, хоч і нудило. Деколи варили. Хліба не було зовсім. Їсти хотілося завжди. Нестерпне почуття голоду переслідувало повсюди. Як дожили до весни - цвіт акації їли, такий він був солодкий і добрий. А ще на шовковицю

забиралися, на травичці паслися, вискубували кульбабу, іншу зеленину. З дому все забирали: і бараболі, і зерно. Нічого не залишили. Тільки корову. Видно, пожаліли нас, малих сиріт. На корову-годувальницю ми . молилися. Без неї - смерть була б ... »

<u>Оксана Сергіївна ХВАЛИБОГА</u>: «Я народилася у 1923 році в селі Кагарлики. В сім'ї нас було шестеро дітей, я найменша. У 1933-ому мені виповнилося лише десять років. Моя пам'ять зберегла лише окремі уривки з того часу. Пам'ятаю, мали корову, мама робила з молока ряжанку, а сестри її продавали у Крутах, міняли на одежу. Тато їздив кудись далеко на «міни» - міняв одежину на зерно. Те зерно ми вдома мололи на жорнах на муку. З неї мама пекла хліб. Як зараз пам'ятаю ту хлібину, як мама її різала на вісім частин. Я відверталася, а мама питала: «Кому давати цей «косячок»? Я відповідала, чи то бабі, чи сестрі Парасці, чи ще комусь. Жили мирно, не сварилися, коли комусь якийсь кусочок більший дістався. Той кусень хліба виділявся кожному на певний час. І кожен з нас завжди тримав свою бай дочку хлібця при собі і обережно ніс до сніданку чи до вечері. А міг і зразу з'їсти. Так і перебивалися.

У той голодний рік вулицями села ходили люди, спухлі від голоду. У сусідстві, знаю, жила сім'я, яка, щоб вижити, рвала дику конюшину, її сушили, мололи, додавали макухи, щось із того пекли. Кожен виживав, як міг».

Як виживали інші люди, наші земляки, читаємо у книзі пам'яті «Чорна тінь голодомору 1932 - 1933 років над Тернопіллям». Із хвилюванням шукаю рядочок - Теребовлянський район. Читаю 16 прізвищ людей, які ще дітьми пережили страшне голодне лихоліття у різних куточках України і яких доля згодом закинула на Теребовлянщину. Марія Іванівна Венгер з Багатківців, яка пережила голодні роки у с. Сальниця теперішньої Вінницької області, згадувала: «То був страшний голод. їли кропиву, суп з лободи, гнилі картоплини. Різали котів, собак...». Малого Василя Кушніра з Немирівського району Вінницької області і його родину

рятували листочки з дерев липи і бересту. У 1946 році Василь Афанасович попав у Дарахів, там і залишився. Без сліз не можна читати спомини Віри Микитівни Стечишин з Глещави, уродженки с. Гайове Чернігівської області. Ось що вона згадувала: «Сім'я була велика: бабуся, мама, тато, дев'ятеро дітей. Батько не хотів записуватися до колгоспу. У нас забрали все. Тато заробляв на хліб столярством. Часто по дорозі все відбирали. Сім'я голодувала. 6 дітей померли від голоду. Як розповідала бабуся, мені було всього один місяць, це було у жовтні. Вже випав маленький сніг. До нас прийшли забирати останнє. Батько і мати лежали опухлі, я в колисці. Один із комуністів взяв мене за ноги і викинув через вікно надвір. Бабуся Євгенія вибігла, взяла мене в запаску і понесла до сусідів, щоб не вбили. Бабуся збирала гарбузи, варила їх, цідила через марлю і тим годувала мене. І я вижила».

Небачених розмірів голод набув на півдні і центрі України. То був страшний терор, пекло. Люди вимирали, як мухи. Не було ні могил, ні хрестів. Мертвих або напівживих присипали десь на пустирях. Родина, що залишилася живою, сама копала собі могилу. Не ридали ні вдови, ні діти. То була мученицька смерть, спланована сталінським режимом. Люди гинули від фізичного виснаження, вбивств, отруєння, самогубств. Ольга Жук, жителька Романівки, родом з Київщини розповіла: «Люди у пошуках їжі вмирали на дорогах. Хоронили по 5-6 чоловік в одній могилі без труни».

Щоб не дивитися на муки своїх дітей, матері прискорювали сумний кінець: напаливши маковинням хату, закривали ляду. На ранок - всі готові. А факти масового людоїдства просто вражають... Хіба таке можна забути?!

ВЕДУЧА: Прости народе Божий! Прости цю прокляту землю, цей милий рай, у якому оселився диявол! Усіх нас грішних прости, що мовчали, за упокій твій молебні не справляли, поминальних свічок не світили. Прости нас, роде замордований, лише сирою землею зігрітий! Господи! Страждання і муки народу нашого до Всевишньої скорботи

зарахуй і біди та погибель від землі української й народу її, сущного, відведи!

ВЕДУЧА: До теми голодомору зверталися письменники української діаспори у своїх творах. Згадаймо «Жовтий князь»^.Барки, оповіді Чапленка, «Марію» Самчука з присвятою «Матерям, що загинули голодною смертю на Україні в роках 1932 - 33». Як засвідчував М. Гоголь у «Вечорах на хуторі біля Диканьки», навіть за кріпаччини колядники наколядували повні мішки пирогів та шинки. І у тій же Диканці парубки та дівчата, пухнучи від голоду та не втрачаючи гумору, співали частівки.

МАТИ ПАМ'ЯТЬ: Я заклинаю вас сьогодні згадати у ваших молитвах усіх тих, хто страждав і пощо в ці дні по всій Україні люди запалять свічки (всі запалюють свічки) щоб пам'ять тих, кого забрали сталінські катівні та голодна смерть. Хай же пам'ять про всіх невинно убієнних згуртується, живих дасть нам силу та волю, мудрість і наснагу для зміцнення власної держави на власній землі.

Пісня «Молитва за Україну або Боже Великий єдиний»

ВЕДУЧА: Тож давайте хоч і з великим запізненням вшануймо хвилиною мовчання тих, хто став жертвами небаченого в історії людства голодомору. Хай буде у них дорога Пам'яті.

Автор сценарію: Брездень Ю. М.

Година пам’яті

Збережи, Господи, пам'ять про них на віки вічні, а ми збережемо в серцях наших.

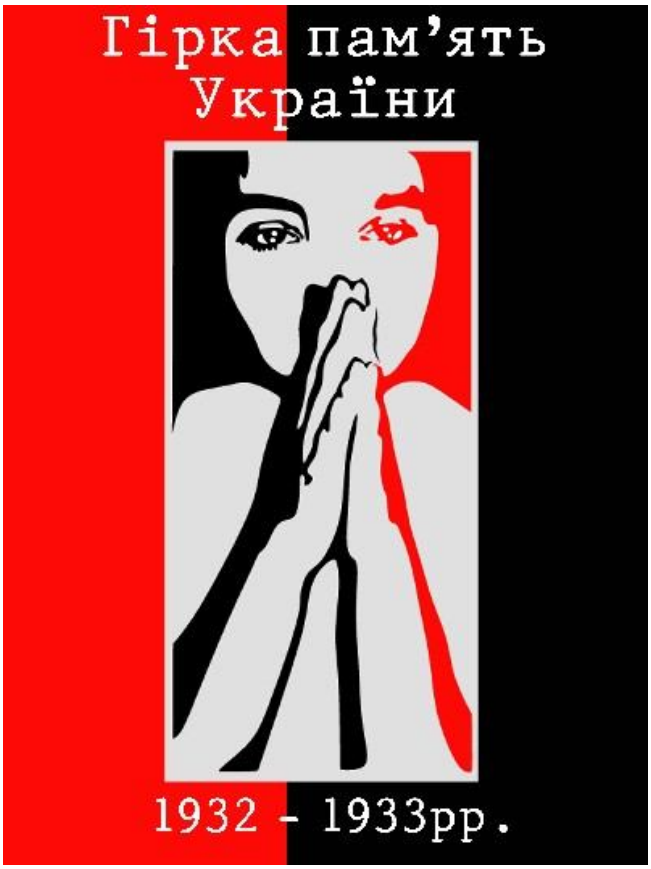

с. Варваринці
с. Струсів

В приміщенні, де відбувається захід, розкрито виставку-реквієм: «Чорним болем пече серце».

(На виставці представлено книги про голодомор, періодичні видання, бібліографічний список літератури.

На столику біля виставки на вишитому рушнику лежить хлібина розламана навпіл, обвита віночком з тернових гілочок, розкидані пучечки колосочків перев'язані чорною стрічкою, образок Матері Божої).

В цьому ж приміщенні стоїть стенд з малюнками «Говорять свідки цих страшних подій», які виконані читачами бібліотеки. Звучить музика.

Виходять дві дівчини: одна йде із запаленою свічкою, яку ставить на столик, а друга виконує пісню «Голодомор».

ГОЛОДОМОР

Від нього загинуло в Україні
9 мільйонів людей.
Вдумаймося в цю цифру.

(Супровід музикою)

Мовчати про це не можна, не сила,
Від спогадів кров аж холоне у жилах.
Вмирали діти і немовлята,
Старі бабусі й вродливі дівчата,
Вмирали села. Зникали птиці.
«Буксири» скидали трупи в криниці.
Опухла матір, не може сісти ...
«Уповноважені» і «активісти»
З-під немовляти, із-під ряднини,
П'яні згорнули останні зернини.

Тиша і смуток. Запалі могили...
Мільйони трупів Вкраїну вкрили.
Трагічна подія відома планеті -
Голодне море у тридцять третім.
Увінчаний він страшним розп'яттям...
Катам народу! Прокляття!

Ми живемо в незалежній Україні, але ми, як і раніше, в неоплатному боргу перед людьми, котрі стали жертвою сталінських репресій. Таких людей особливо багато в Україні, тому що режим завжди боявся національно – визвольного руху українського народу і завжди прагнув попередити назріваючу небезпеку репресіями. Чверть століття, впродовж яких Україна перебувала в епіцентрі політичних репресій тоталітарного режиму виявилися найбільш жахливими роками у більш ніж тисячолітній історії українського народу. На жаль, жертви голодомору не завжди належним чином вшановані. Покоління XXI ст. мають чітко усвідомлювати масштаби втрат, що поніс народ України, адже саме йому доведеться робити висновки на майбутнє. І тому, сьогодні ми маємо докласти всіх зусиль, щоб у майбутньому житті українського народу це ніколи не повторилося. Ми просто зобов'язані назавжди увічнити у своїй пам'яті тих, хто став безневинною жертвою голодомору. Ми повинні донести до світу, що штучні голодомори радянської епохи були нашим українським Голокостом.

Ти скажеш, не було голодомору?
І не було голодного села?
А бачив ти в селі пусту комору,
З якої зерно вимили до тла?
Як навіть варево вимили із печі
І забирали прямо із горшків,
Окрайці виривали з рук малечі,

Із торбинок нужденних стариків?
Ти скажеш, не було голодомору?
Чого ж тоді, як був і урожай,
Усе всуціль викачували з двору,
Греби, нічого людям не лишай!
Хто ж села, вимерлі на Україні,
Російським людом поспіль заселяв?
Хто? На чийому це лежить сумлінні?
Імперський молох світ нам затуляв!
Я бачив сам у ту зловісну пору
І пухлих, і померлих на шляхах.
І досі ще стоять мені в очах...
А кажеш - не було голодомору?

ГОЛОД 1932-1933рр.

Цей другий голод в Україні за своїми жертвами і наслідками перевершив і перший і третій разом узяті. В цей рік загинуло понад 9 млн. наших співвітчизників. Він відрізнявся від двох інших і тим, що стався у врожайний рік. Основною стратегічною причиною цього голоду була та ж імперська політика винищення українського народу. Оскільки світові не можна було пояснити голод природною стихією, Сталін заборонив говорити, писати про голод. Військові загороджувальні загони не допускають селян в міста, на залізниці. Проводяться знову подвірні обшуки з конфіскацією не тільки зерна, а й будь-яких запасів їжі - картоплі, буряків, солінь, тощо. В людей забирали буквально все їстівне.

Організаторами етнічної війни були: Ленін, Свердлов, Троцький, Дзержинський, Зіновьєв, Камєнєв та інші окупанти.

Виконавцями в Україні були: Раковський, Мануїльський, Петровський, Владіміров, Фрунзе та до них подібні.

Комісія з експорту зерна з України в 1932 - 33 рр. Загер, Шпігель, Шмугляков, Гусігін, Хомський, Гомельський, Тимошина, Сітов, Рутштайн, Яновський, Шегер Брон.

Чому ж досі не стерті їх імена із назв вулиць, майданів, проспектів? Чому декому з них стоять пам'ятники? Чому влада зберігає назви районів: Ленінський, Дзержинський, Фрунзенський? Чи не тому, що при владі до цього часу є спадкоємці тих катів.

Задумайтесь про це громадяни.

У той рік заніміли зозулі,
Накувавши знедолений рік,
Наші ноги розпухлі узули
І кирзами - різаки у той рік.
У той рік мати рідну дитину
Клала в яму, копнувши під бік,
Без труни, загорнувши в ряднину...
А на ранок - помер чоловік.
У той рік і гілля, і коріння –
Все трощив буревій навкруги...
І стоїть ще й тепер Україна,
Як скорботна німа край могил.

А ось і спогади очевидців.

Василь Барка - представник української діаспори у США, який сам пережив голод і бачив на власні очі жахи канібалізму, написав у 1958-61 роках роман «Жовтий князь», не втішаючи себе надією, що цей твір буде видрукуваний в Україні. Але твір був надрукований і за його мотивами було знято фільм «Голод- 33».

«В селі Кленоточі люди вмирали, як і скрізь на Україні, - їхній хліб і всяку поживу забрано, а самих покинуто на неминучу загибель. Стан - гірший, ніж під час чуми. Холодно і пустельно всюди. Сум огортав душу

серед снігової порожнечі; здавалося, світ вихолоднів, як покинутий будинок. І лихоманив істоту один клопіт - знайти їжу.»

(Супровід музикою)

Слухайте, слухайте крик із безодні,
Нашу молитву гарячу...
Ви, що обідали й ситі сьогодні,
Киньте хоч шкуру собачу!
Землю укрили ми трупом холодним,
Чорна земля посиніла...
Хліба нам, хліба нам, хліба голодним,
Вашої крові і тіла!
Як? Ви не знали, що впала посуха?!
Як? Ви не чули нічого?!
Де ж ваше серце і очі, і вуха,
Де ж у вас крихта людського?!
М'яса нам, м'яса нам вволю!
Падло давно ми поїли.
Гляньте! По нашому чорному полю
Всюди розриті могили.
О порятуйте, бо ми рятувались,
Кору ми їли і глину,
Людської крові із ран напивались,
Мати варила дитину!
Землю укрили ми трупом холодним,
Згляньтесь, о згляньтесь на муки...
Хліба нам, хліба нам, хліба голодним!
Хліба нам, хліба, звірюки!

Другий очевидець - Гандзя Бондарівна у вірші «Голодомор» так згадує:

Я пам'ятаю тридцять третій –

Проклятий рік - голодомор.
В той час була я вже доросла –
Десятий рік мені ішов.
Сатрапи Сталіна – злодюги
Із хати вимели тоді
Усе - до крихти, до зернини,
Забрали нелюди собі.
Ой, Боже! Боже милостивий!
Не дай побачити повік
Дитячі очі, повні страху,
І сльози наших матерів.
І де не глянеш: мертві люди
Скрізь по городах, по дворах
Лежать розпухлі, мов колоди –
Вже не хоронять - який жах!
Малі були, та ми вже знали,
Що всіх чекає тільки смерть.
Ми навіть плакать перестали
Бо сльози висохли ущерть.
Як вимирали цілі села,
Вмирали душі і слова,
Жило єдине слово: голод
І я між мертвими жива.

«Маріє... Зчорніла мадонна з мертвим дитям на руках. Жертва і вішальниця, великомучениця і героїня - все це ти Маріє. Це ім'я любила Україна. Так звали матір Божу, її осяйній, тисячу років молилися незліченні покоління наших прабабусь, тулячи до грудей своїх немовлят. Але тільки тобі, Маріє, жінці з подільського села судилося самій покласти в могилу своїх дітей, що згасли від голоду». Так пише Улас Самчук у своїй книзі «Марія».

Пісня: «О, Марія, Мати Божа»

На сцені жінка сумна з великим хрестом на шиї. Підходять діти, здоровкаються «Слава Ісусу Христу» і запитують:

- Тітонько, скажіть будь - ласка, чому у вас на шиї такий великий хрест?

Жінка повертається до дітей і з сумом говорить:

- Любі мої, цей хрест мій сум і біль, *(витирає заплакані очі).*

- Не плачте тітонько, розкажіть нам що значить «сум і біль»?

- Чи знаєте діти, що таке голод?

- Ні, у нас завжди вдосталь їжі.

- А ось я, знаю. Був 1932 рік. Мені було зовсім мало літ. у мами нас було п'ятеро. Їсти не було чого. Тато ходили міняти барахло на харчі. Але одного разу він не повернувся... помер.

Жінка знову плаче. Дитина гладить її по руці.

- Не плачте, тітко, не плачте, а що було далі?

-У нас не було що їсти, ми пухли з голоду, помер мій старший братик, а за ним і сестричка. Залишилось нас троє. Мама весь час плакали, гладячи нас по голівках. Одного ранку я прокинулась і не побачила нашого наймолодшого Івасика. В хату зайшли мама і поставили перед нами миску з юшкою і м'ясцем. Боже, як ми їли.

Жінка перехрестилась, і витерла заплакані очі.

- Що було далі тітонько, що...

- Через кілька днів померли мама, а моя старша сестричка розказала мені, що їли ми братика Івасика... біль краяв моє серце, думала, що помру... але я вижила. І ось цей хрест (піднімає його з грудей) пам'ять про мого маленького братика... Ой, як це було страшно...

Бозю! Що там у тебе в руці?!
Дай мені Бозю, хоч соломинку...
Щоб не втонути в голодній ріці.
Бачиш, мій Бозю, я ще дитинка.
Та ж підрости хоч би трохи бодай.

Світу не бачив ще білого, Бозю.
Я - пташенятко, побите в дорозі.
Хоч би одненьку пір'їночку дай.
Тато і мама - холодні мерці.
Бозю, зроби, щоби їсти не хтілось!
Холодно, Бозю.
Світ дуже білий.
Бозю, що там у тебе в руці.

Пісня: **«О, Ісусе, Сину Божий»**

І треба визнати, що Сталін добився свого. Культурний світ, керівники демократичних держав вдавали, що нічого не знають про голод в Україні. Лише український народ колишньої Польщі щиро і з болем відгукнувся на горе своїх побратимів. У 1933 році всі газети Львова писали про голод. У Львові з ініціативи «Просвіти», ОУН, «Союзу українок» 25 липня 1933 року був створений Український громадський комітет допомоги страждальній Україні. Почався збір продовольства. На Тернопільщині організацію допомоги взяла на себе письменниця Іванна Блажкевич. Вона їздила по селах і просила людей про допомогу. За короткий час було зібрано зерна на великий ешелон. Але вже замовлений транспорт не пішов на Велику Україну: Москва категорично відмовилась від допомоги. Голод був спровокований проти України.

То був страшний навмисний голод
Стріла була така нищівна
Щоби згромадити стодолу
Колгоспної катівні.
То був страшний навмисний злочин
Такого ще земля не знала
Закрили Україні очі
І душу міцно зав'язали

Сліпу, пустили старцювати
Луна ще досі в оболонях
Здичавіла вкраїнська хата
На березі своїх агоній
Глуху, заставили мовчати.
А то би світ втопився у Славуті
Як божевільно їла мати
Свою дитиноньку майбутню.
Мерцями всілося поле
Ні хрестика і ні могили.
То був такий навмисний голод
Чи, Боже, й Ти вже був безсилий.

А життя йшло своїм ладом, таке, як зберегла нам його народна пам'ять. Вона, народна пам'ять, вбирала в себе страшні подробиці тогочасного буття, не тільки маєво прапорів, а й трагедію, фіксувала крок за кроком і донесла до нас у всій масштабності вселенське лихо, наслане на весь хліборобський рід України. Це достовірне джерело для досліджень з усіх існуючих нині джерел. Народ - праведний історик, незрадливий і непідкупний. Святий.

Відродження України можливе тільки тоді, коли народ поверне свою історичну пам'ять.

Хай простять нам наше безпам'ятство всі жертви голодомору, що лежать у сирій землі. З давніх часів люди очищувались огнем. Запалювали свічку і мовчки клялися, що пам'ятають, що не забудуть. І тягар гріха з душі спадав. Коли наша розповідь дійшла до Вашого серця, то перед цією свічкою скажіть слова, які, нас згуртують - «Пам'ять та віра!».

Страшне число у нелюдській напрузі
Пропалює світи до глибини:
У тридцять три розіп'ято Ісуса.
У тридцять третім на земному прузі

Розіп'ято мільйони без вини.

Вічна же їм пам'ять!

Пісня : «**Вічная пам'ять**

(*Супровід музикою*) **молитва**

Пом'яни, Господи, душі дітей Твоїх, що загинули за Віру, Пам'ять, Свободу і Незалежність батьківщини, вбитих голодоморами чи замордованих у катівнях, чиї кістки поховані чи спалені. Їх імена Ти знаєш, Господи. Прости їм провини їх вільні й невільні, яко ми прощаємо винуватцям нашим. Упокой, Боже, їхні душі в раю, де праведні відпочивають від труднощів життя цього. Збережи, Господи, пам'ять про них на віки вічні, а ми збережемо її в серцях наших.

Пом'янемо і ми їх хвилиною мовчання.

Автори сценарію: Трусь О. Л., Дзвінка Г. О.

Літературно-мистецька година пам’яті

«Голодомор 1933року»

с.Золотники

Оформлення залу, де проходить захід:

-Книжкова виставка « Народна книга - меморіал « Голодомор - 33»

- На столі розламана хлібина , поруч кетяг калини , гілочка зеленого барвінку, букет свіжих квітів , перев'язаний чорною стрічкою , свічка у підсвічнику
- На стіні рушник , вишитий червоно - чорними кольорами

-Лунає « Реквієм » В.-А. Моцарта (*Упродовж композиції звук то стихає то посилюється*).

Учасники вечора , одягнені в темного кольору вбрання , виходять з обох боків сцени і шикуються в журавлиний ключ.

Ч и т е ц ь : Адлер Королів « **Стіни плачу** »

Не звільняється пам'ять ,
Відлунює знову роками
Я зітхну... Запалю обгорілу свічу .
Помічаю : не замки - твердині , не храми –
Скам'янілий чорнозем –
Потріскані стіни плачу .
Піднялись , озиваються в десятиліття
З далини , немов з кам'яної гори надійшли .
Придивляюсь : Вкраїна - двадцяте століття .
І не рік , а криваве клеймо « Тридцять три » .

(Юнак запалює свічу . Звучить « Отче наш »).

Ю н а к : Пам'ять - нескінченна книга , в якій записано все : і життя людини , і життя країни . Багато сторінок написано кривавим і чорним ! Читаєш і подумки здригаєшся від жаху . Особливо вражають сторінки, де смертельним шрифтом вкарбовано слова про голод і сатанинські обіцянки « вождів » :

Багаті ? - Старцюватимете !

Співучі ? - Заплачете ! Затужите !

Горді ? - Впадете на коліна!

Густолюдні ? - Прополемо !

Пішов голод Україною .

Моторошний парадокс : вмирали на всеплодющих чорноземах шанованої світом житниці , просто поля , на шляхах , у холодних хатах і на лавах промерзлих вокзалів , поодинці і сім'ями , вимирали родини ,села. Голод забрав тих , хто за шмат хліба насущного не стежив і не доносив на брата , не виривав останнього окрайця з голодних дитячих ротів , не вмів торгувати святинею , красти , вбивати аби вижити

Б і б л і о т е к а р : (*Запалює свічку , бере в руки книгу - меморіал« Голод - 33 » , читає*) : -

« Літа 7441 від Сотворення світу , літа 1933 від Різдва Христового був в Україні великий голод .

Не було тоді ні війни , ні потопу , ні моровиці .А була тільки зла воля одних людей проти інших .

І ніхто не знав , скільки невинного люду зійшло в могилу - старих , молодих , і дітей , і ненароджених у лонах матерів .»(До книги буття українського народу,- якщо таку книгу буде колись написано).

Таким епіграфом починає вступну статтю « Духовна руїна » до книги-меморіалу « Голод - 33 » журналіст Лідія Коваленко .

У передмові до цієї книги письменник Володимир Маняк зазначає : « Наше видання - це і цвинтар пам'яті , і поминальник , і енциклопедія горя та смутку . Трагедія народу, висповідана голосом людей –

мучеників . Книга народної пам'яті, де звіряються, виважують, свідчать, де правда історії озивається в тисячах людських доль .»

Доля була невблаганною : в автомобільній катастрофі загинуло славне подружжя - Лідія Коваленко і Володимир Маняк . А їхнє дітище - книга - меморіал « Голод — 33 » - вже побачила світ. Посмертно митцям, присвоєно звання Лауреатів Державної премії ім. Т. Г. Шевченка .

Це видання особливе, не призначене для одноразового прочитання. Осягти в повному викладі, читаючи сторінку за сторінкою чорну хроніку голодомору в Україні 1932 - 33 р.р. - це не просто для нервів. Нелегко читати, але треба . Без повної правди про минуле, якою страшною вона не була б, не можливий процес оновлення та очищення. То ж перегорнемо скорботні сторінки достовірної народної пам'яті.

(Виходить .)

Дівчина: (*Запалює свічку . Кожен учасник перед читанням також запалює Свічку памяті, робить крок вперед*)

Анастасія Максимівна Кучерук , жителька с. Судачівка Чуднівського району Житомирської області :

« На світі весна, а над селом нависла чорна хмара . Діти не бігають, не граються, сидять на дворах, на дорогах. Ноги тонюсінькі, складені калачиком, великий живіт між ними, голова велика, похилена лицем до землі, лиця майже нема, самі зуби зверху . Сидить дитина і чогось гойдається всім тілом: назад, вперед, скільки сидить стільки і гойдається. І безконечна одна пісня напівголосом: їсти… їсти… їсти… Ні від кого не вимагаючи, а так, у простір – їсти… їсти… їсти...».

Юнак: **Петро Макаровим Соловищук з села Лука Дашівського району на Вінничині :**

« Батько кладе на тачку моїх два брати і сестру, везе на цвинтар . Розгріб лопатою мамину могилу, розгорнув рядно, поклав їх туди ж, до мами . Батько почав лопатою кидать землю в яму, а я собі руками . А тоді помер батько . І так від моєї родини ніякого сліду - ні могили, ні хреста . Тільки імена .

Ч и т е ц ь : Дмитро Головко **« У той рік заніміли зозулі »**

У той рік заніміли зозулі ,
Накувавши знедолений вік .
. Наші ноги розпухлі узули
В мерзляки - різаки у той рік .
У той рік мати рідну дитину
Клала в яму , копнувши під бік .
Без труни , загорнувши в ряднину...
А на рано - помер чоловік .

І невтому, трудягу старого ,
Без хреста повели у той бік...
І кістьми забіліли дороги
За сто земель сибірських , сто рік .
У той рік і гілля , і коріння –
Все трощив буревій навкруги...
І стоїть ще тепер Україна ,
Як скорботна німа край могил .

Д і в ч и н а : Світ мав би розколотись надвоє , сонце мало б перестати світити , земля перевернутися - від того, що це було на Землі . Але світ не розколовся, Земля обертається, як їй належить, і ми ходимо по цій землі зі своїми тривогами і надіями, ми єдині спадкоємці всього що було...

Ч и т е ц ь : Гірка і пекуча та правда . Але це історія мого народу . І про неї мусять знати діти, онуки, правнуки . Весь світ . А правда така: голодомор забрав мільйони людей . Кількість жертв голодомору - від 3,5 до 5 мільйонів чоловік . Є й інші дані - 8,9 мільйонів . У той страшний час **безкровної війни** щодня помирало 25 тисяч наших співвітчизників , щогодини 1000 , щохвилини 17 . В Україні було 55 тисяч сіл , і в кожному помирали діти... Виявом дитячої смертності не займався ніхто .

Д і в ч и н а : Тож пом'янімо хоч сьогодні, із запізненням у кілька довгих десятиліть , тих великомучеників нашої тяжкої історії - голодомору .

(*Хвилина мовчання*)

Ю н а к : Історичні довідки :

а) Це було не стихійне лихо, а зумисно підготовлений голодомор . У 1933 році Сталін, говорячи про підсумок першої п'ятирічки, заявив: « Ми безперечно досягли того, що матеріальне становище робітників і селян поліпшується у нас із року в рік . У цьому можуть сумніватися хіба що тільки запеклі вороги радянської влади » . Після такої заяви мало хто міг наважитися висловити іншу точку зору .

б) Але становище в країні було катастрофічним. Ще в жовтні 1932 року партійно - державна верхівка прийняла холоднокровне рішення: вийти з кризи шляхом конфіскації запасів зерна у хліборобній галузі. За кілька місяців надзвичайні комісії під керівництвом Кагановича, Молотова, Постишева викачали у селян внутрішні фонди – продовольчий, фуражний, насіннєвий .

в) Представники місцевої влади організували у селах спеціальні бригади, які вимагали від кожного негайно відвезти на станцію мішок зерна, а вразі непослуху позбавляли волі на 10 років . Це був розбій, свідомо спрямований на фізичне винищення селянства . Смерть косила людей до літа 1933 р.

Ч и т е ц ь : П етро Головатюк « **Обдирали селян** »

Обдирали селян, наче липку ,
Мав коня - то вже був зкуркулів .
Супротивних - в Сибір, там, крізь шибку
Скільки глянеш - дроти таборів .
В таборах, той, що землю леліяв
У буремні відстояв грудьми .
« Вождь великий » всю Тундру засіяв
З України моєї кістьми .

Ді в ч и н а : Чи була того року весна ? Чи прилетіли до знайомих осель довірливі лелеки ? Чи співали травневими ночами у вербах над річками солов'ї . Ніхто того не пам'ятає сьогодні . Пам'ятаюгь інше .

Юн а к :

Цей сніг, як сон, прийшов – розтане
Задимить і хмару перейде… Весна.
Село летить в тумані
Голодний рік, голодний день.
Іде - не йде, повзе по мертвих,
Й хвалити Бога - хоч повзе .
Веселий дух - не спертий
До сонця зводить все живе .

І воно молиться, і плаче
Й радіє сонцю і воді.
Якби він знав, коли б побачив,
Сини ростуть на лободі,
Сини Радянської держави !
Та знає вождь , усе він зна...
У вус всміхається лукаво :
В Москві весна . Його весна !

Дівчина :

В селі весна повзе на ліктях ,
Повзе по мертвих і живих .
В долині сонце ловлять діти ,
Що дзвінко капає зі стріх ,
І п'ють опухлими вустами
Оту живицю молоду .
Їм жить і жить - та над полями
Знов ворон каркає біду.
Забрали тих , хто із комори
Пашню останню вимітав
Хто ще активним був учора –
Сьогодні ворогом ставав !
Голодний рік . Жорстокий світе ,
Дай хоч надію для живих.
Весна . І сонце ловлять діти ,
Що дзвінко скапує зі стріх .

Ведучий: Голодне лихоліття найбільше вразило дітей . Третина всіх померлих від голоду - діти ... село вимирало мовчки .

Вимирали цілими сім'ями . Не було чути , як зазвичай , дитячих голосів .

Небачених розмірів голод набув на півдні , сході і центрі України . То був страшний терор , пекло . Люди вимирали як мухи . Не було ні могил ні хрестів . Мертвих або напівживих присипали десь на пустирях . Родина що залишалась живою сама копала собі могилу . Не ридали ні вдови , ні діти . То була мученицька смерть , спланована сталінським режимом . Люди гинули від фізичного виснаження , вбивств , отруєнь, самогубств.

Ведуча : Західну Україну Бог оберіг від голодомору 1932 - 1933 р.р. Тут більше пам'ятають голод і політичні репресії над народом у 1947 році . Але і у нас на Теребовлянщині , живуть свідки того страшного голодного лихоліття . Про пережите ними , почуте від батьків і старших, братів і сестер вони розповідають своїм дітям , внукам, родичам, знайомим . Ці розповіді - достовірне джерело правди про голодомор .

У Кровінці під Теребовлею доживають свого віку біля рідних їм людей дві стареньких жінки . Вони знають ціну хліба. Оксані Марківній Білій зараз 87 років, а Оксані Сергіївні Хвалибозі – 84. Вони родом з Чернігівщини . У 32 -33 му були ще дітьми . Та дитяча пам'ять зафіксувала страшну правду на все життя...

Оксана Марківна Біла : « Пам'ятаю у нас була велика сім'я : мама, тато, брати Грицько , Михайло . Мама померла молодою в голодні роки, а тато привів до дому мачуху. Вона прийшла зі своїми дітьми . Було дуже важко, не було що їсти . Мачуха пильнувала своїх дітей . А ми нишпорили по смітниках , городах ,визбирували на торішньому бараболиску перемерзлу картоплю . Часом знаходили гнилу, збирали і лушпиння, їли сиру , хоч і нудило. Деколи варили. Хліба не було зовсім, їсти хотілося завжди. Нестерпне почуття голоду

переслідувало повсюди . Як дожили до весни - цвіт акації їли , такий він був солодкий і добрий . А ще на шовковицю забиралися, на травичці паслися, вискубували кульбабу, іншу зеленину . З дому все забрали : і бараболі, і зерно . Нічого не залишили .Тільки корову , видно пожаліли. На корову- годувальницю ми молилися. Без неї - смерть була б...».

Оксана Сергіївна Хвалибога :

« Я народилася у 1923 році в селі Кагарняки . В сім'ї нас було шестеро дітей , я найменша . У 1933-му мені виповнилося лише 10 рочків. Моя пам'ять зберегла лише окремі уривки з того часу. Пам'ятаю, мали корову, мама робила з молока ряжанку , а сестри її продавали у Крупах , міняли на одежину . Тато їздив кудись далеко на « міни » - міняв одежину на зерно . Те зерно ми вдома мололи на жорнах на муку. З неї мама пекла хліб . Як зараз пам'ятаю ту хлібину , як мама різала її на вісім частин . Я відверталася , а мама питала : « Кому давати цей кусочок ?» Я відповідала , чи то бабі , чи сестрі Парасці , чи ще комусь. Жили мирно , не сварилися коли комусь якийсь кусочок більший дістався . Той кусень хліба виділявся кожному на певний час. І кожен з нас завжди тримав свою байдочку хлібця при собі і обережно ніс до сніданку чи до вечері. А міг і зразу з'їсти. Так і перебивалися . У той голодний рік вулицями села ходили люди, спухлі від голоду, У сусідстві, знаю , жила сім'я , яка , щоб вижити , рвала дику конюшину, її сушили, мололи, додавали макухи щось із того пекли. Кожен виживав як міг ».

Ч и т е ц ь : Як виживали інші люди , наші земляки , читаємо в книзі пам'яті : « Чорна тінь голодомору 1932 - 1933 років над Тернопіллям ». Із хвилюванням шукаю рядочок - Теребовлянський район . Читаю шістнадцять прізвищ людей , які ще дітьми пережили страшне лихоліття голоду у різних куточках України , і яких доля закинула на Теребовлянщину .

Марія Іванівна Венгер з Багатківців , яка пережила голодні роки у с. Сальниця теперішньої Вінницької області згадувала : « То був страшний голод. Їли кропиву , суп із лободи , гнилі картоплини . Різали котів, собак...».

Малого **Кушніра Василя** з Немирівського району Вінницької області і його родину рятували листочки з дерев липи і бересту . У 1947 році Василь Афанасович попав у Дарахів , там і залишився .

Без сліз не можна читати спомин **Віри Михайлівни Стецишин** із Глещави , уродженки с. Гайове Чернігівської області . Ось що вона згадувала : « Сім'я була велика : бабуся , мама , тато , дев'ятеро дітей . Батько не хотів записуватися до колгоспу. У нас забрали все. Тато заробляв на хліб столярством. Часто по дорозі все відбирали . Сім'я голодувала. Від голоду померло шестеро дітей . Як розповідала бабуся , мені було всього один місяць , це було в жовтні . Вже випав маленький сніг . До нас прийшли забирати останнє . Батько і мати лежали опухлі , я в колисці . Один із комуністів взяв мене за ноги і викинув через вікно . Бабуся Євгенія вибігла , взяла мене в запаску і понесла до сусідів , щоб не вбили . Бабуся збирала гарбузи, варила їх, цідила через марлю і тим годувала мене. І я вижила ».

Ольга Жук , жителька Романівки , родом з Київщини , розповідала : « Люди в пошуках їжі вмирали на дорогах . Хоронили по 5 – 6 чоловік в одній могилі без труни .

Щоб не дивитися на муки своїх дітей , матері прискорювали сумний кінець : напаливши маковинням хату, закривали ляду . На ранок - всі готові

А факти масового людоїдства просто вражають . Хіба можна таке забути ?!»

Всіх переслідував голодний жах . Найстрашнішим було те , що деякі люди , збожеволівши від голоду, різали та варили трупи , вбивали та варили власних дітей . На Тернопільщині є свідки такого жахіття. Вони і сьогодні звинувачують...

Лідія Тиха з Підгайців проживала на Житомирщині у с.Гарнівці : « У селі до голодомору було 1890 дворів . Після нього залишилося 350 . Татова братова зарізала трьох дітей , посолила і зварила .

(Сценка про голодомор)

Читець : **Марія Козак** , працювала вчителькою на Зборівщині , уродженка с. Сомкови Київської області : « Наш сусід мав дві дочки Соньку і Федоську , був удівцем . Привів мачуху , яка мала своїх двох доньок . У голод мачуха напалила в печі і наказала лізти у піч , то старша Сонька спеклася (була слухняна і спокійна), а молодша Федоська вижила . Потім вона пристала до сім'ї Лакоти . Федоську Лакота вбив і їв з неї м'ясо і сусідам давав . Голову Федоськи навесні знайшли в бур'янах .

Тамара Садовенко із с. Надрічне , уродженка Охтирського р-ну Сумської області : «Пам'ятаю що знайома моєї матері через голод ловила дітей на вулиці , приносила до себе додому і там всією сім'єю їх поїдали ».

Ведучий: У кожному селі люди пам'ятають подібні історії . Те , що творилось тоді в Україні , здоровий глузд відмовляється розуміти, але так було . Людоїдів найчастіше розстрілювали або закопували живцем . Але тих , кого треба було закопати першими , тих, хто примусив збожеволіти від голоду, з'їсти людське м'ясо, не зачепили ні тоді, ні потім . Так , вони жили й живуть в достатку і почестях. А наслідки великого голоду Україна пожинає і до нині . Разом з мільйонами людей загинули пісні , традиції, діалекти, говірки . Змінилась і демографічна поведінка українців . Діти, котрі пережили голод, не хотіли народжувати дітей . Боялися. Страх на генному рівні живе з того часу і передається у спадок .

Дівчина : Кажемо нині село постаріло . А це ж прямий наслідок голодомору , матеріальний відгомін ненароджених поколінь . Ми з болем говорили сьогодні про генофонд українського народу , непоправно підірваний голодомором 33 року . Що ж забрали з собою в могили ті мільйони великомучеників голодного року ? Не тільки те , що вони самі могли сотворити на цьому світі , а й те чого вони так і не передали нащадкам. Зіяюче провалля утворилося на місці 33 року в демографічній структурі населення України . Це провалля невідворотно повторювалось потім ще і ще - коли настала пора народжувати своїх дітей , тим дітям, яких давно вже забрала голодна смерть і дітям цих ненароджених...

Юнак : А пішли ж найкращі , несли в могили найкоштовніше , що є в нації - гени розуму, здоров'я, досконалості фізичної і духовної, гени милосердя і справедливості, людяності і відваги, всіх мислимих людських чеснот і талантів. . Обривався вічний живий ланцюг поколінь : українському народові, якого ніколи не щадила доля було завдано удару , якого він ще не знав .

Читець : **Тамара Коломієць « Весільна балада**

Вже в безлюдді повнім
Погасала донечка , надія удовина ,
І сама вдова її вдягала ,
1 сама поклала в домовину.
У візку скрипливому із двору
Дотягла насилу до могили.
Що її у цю. недобру пору
Вирила аби земля покрила.
А як дощ заструменів цівками,

Цвинтарні оплакуючи втрати,
Босими опухлими ногами
Танцювала у багнюці мати :
« Оце ж тії чоботи , що зять дав,
А за тії чоботи дочку взяв...»
Чорний - чорний та недобрий сватав
І, дивись, таки зумів узяти .
І тепер весільну перед зятем
Гірко відтанцьовувала мати :
« Чоботи , чоботи із бичка
Чом діла не робити , як дочка ?»
Засихала на литках багнюка –
Отакі - то перед і халяви
Босі п'яти нелюдську розпуку
Світові оглухлому жбурляли ;
...Дочку взяв...
... Дочку...

Ведучий : Про страшні муки і переживання українського народу в 1932-1933 роках відомо ще небагато. Писали, свідчили , згадували , перед-усім за кордоном . В Україні про голодомор не вільно було й слово мовити .

Учень : Хто знав , хто вів смертям і стратам лік .
Де фільм , який нам показав би голод.
Отой проклятий 33-ій рік ?

Учень : Василь Барка , представник української діаспори у США , який сам пережив голод і бачив на власні очі жахи канібалізму , написав у 1958- 1961 роках роман « Жовтий князь » , не тішачи себе надією

, що цей твір буде видрукований в Україні . Письменник створив символічний образ Жовтого князя , демона зла , який несе з собою руйнацію і спустошення , сіє муку смерть серед людей.

Учень: За мотивами роману творче об'єднання « Земля » , яке діяло на кіностудії ім. Довженка, створило фільм «Голод - 33 ». Це перша спроба українського кінематографу розповісти про геноцид , внаслідок якого український народ зазнав мільйонних жертв . У великій акції збирання коштів для створення фільму брали участь наші земляки, осередки Народного Руху Підволочиського , Чортківського , Кременецького районів . Цей фільм не можна дивитися без сліз . На першому всеукраїнському фестивалі , присвяченому пам'яті Івана Миколайчука художній фільм « Голод - 33 » здобув головний приз .

Учень : У 1991 році побачила світ кіноповість « Жах » про голод 1933 року , створена Сергієм Дяченком . Автор збирав матеріали багато років , а кіноповість написав наприкінці 1988-початку 1989 років . Головний герой кіноповісті - хлопчик Івасик , тому події передано очима дитини . Це розповідь , перш за все про долю дітей під час голодомору , бо саме вони були, на жаль , найчисленнішими і найневиннішими жертвами геноциду .

Учень : **Борис Олександрів** народився на Житомирщині , жив у Канаді. Свій вірш він присвятив матерям 1933 року :

Це остання хлібина, остання... .
Очі горем налиті вщерть.
Батько й діти не їли зрання,
Це остання хлібина, остання...
Після неї - голодна смерть
Плаче й крає , мов соломинку,
Пильно дивиться дітвора .

- Тату , їжте ось цю скоринку.

Майте жалю до нас краплинку

Умирати вже вам пора.

Взяв скоринку дідусь і плаче

І стареча рука тремтить...

Сиве око, сліпе, незряче ,

Але серце його козаче

Б'ється рівно і хоче жить...

Стали кожному крихти в горлі

Спазми в горлі . Немає слів

А над хатою - клекіт орлів,

А на вигоні - трупи чорні,

Там де, саваном сніг білів…

(Звучить пісня « Матерям 33-го року » сл.. А. Твердюка, муз. С. Мороза)

Ведучий: У видавництві « Молодь » 1991 р. вийшла книга українського літератора Олександра Міщенка « Безкровна війна». Він записав свідчення тих кому довелося пережити голод . З тих далеких тридцятих років до нас промовляє сам народ , його правда, розп'ята на хрестах доля .

Ведуча : Олесь Гончар у передмові до книги « Безкровна війна » писав: « Свої записи автор назвав вдало , адже то була справді безкровна, нерівна, людоморна війна проти цілого народу , такого працьовитого, мирного і цілком безвинного . Вирішено було голодом виморити його, винищити розбратом, ворожнечею, зруйнувати спільність людську фізично й духовно . Вимирали ж цілі села не будь як, а за стратегічним диявольським розрахунком, адже треба було підірвати саме коріння нації.

Учень: Нині ми знаємо, що тут було. Був голод , штучно організований , був масовий сталінський геноцид , свідомо спрямований на згубу українського народу - такого ненависного диктатурі, якій всюди вчувався прихований опір і затаєнний сепаратизм. Це безпрецедентний за своїм катівським розміром злочин сталінщини завдав Україні найтяжчих втрат , коштував нації мільйони і мільйони людських життів, у тому числі й материнських й дитячих .

(*Виконується пісня « Страждальна мати »)*

Юнак : Висновки Міжнародної комісії по розслідуванню голодомору в Україні у 1932 - 1933 роках:

1. Причини голодомору :

а) вивезення зерна з України із врожаю 1933 до останнього кілограма внаслідок пограбування селян

бригадами активістів із числа членів ВКП(б), комсомольців , комнезамів;

б) колективізація;

в) розкуркулювання;

г) денаціоналізація;

д) геноцид.

2. Наслідки голодомору:

а) внаслідок повного виснаження організму від голоду вмерло близько 20 млн. чоловік;

б) вивезено з України до Сибіру, на Урал, райони крайньої півночі 3млн. осіб.

3. Відповідальність:

а) головні ідеологи голодомору – Ленін, Сталін

б) керівники: Каганович, Молотов;

в) виконавці: Баліцький, Чубар, Косіор, Петровський.

4. Комісія вважає:

а) Сталін та ВКП(б) намагались через голод нанести смертельний удар по Україні, по українській

нації;

б) Злочини, здійснені під час голодомору в Україні, безперечно були злочини проти людства.

Ти кажеш не було голодомору?
І не було голодного села?
А бачив ти в селі пусту комору,
З якої зерно вимели до тла?

Як навіть варево виймали з печі
І забирали прямо із горшків,
Окрайця забирали з рук малечі
І з торбинок нужденних стариків.
Ти кажеш не було голодомору?
Чому ж тоді, як був і урожай
Усе всуціль викачували з двору,-
Греби, нічого людям не лишай.

Хто ж села вимерлі на Україні,
Російським людом заселяв?
Хто? На чиєму це лежить сумлінні?
Імперський молох світ нам затуляв.
Я бачив сон у ту зловісну пору
І пухлих і померлих на шляхах
І досі ще стоять мені в очах...
А кажеш - не було голодомору !

Ю н а к : 12 серпня 1990 року поблизу Лубен українці вивершили Курган Скорботи . Освятили місце вічної пам'яті своїм землякам , які залишили життя земне у пекельних муках .

Д і в ч и н а : Неподалік Лубен стоїть Гора Зажури . А на ній Хрест здійнявся- символ розп'яття українського народу. І горять свічки. Тож нехай же світло оцих свічок буде нашою даниною тим , хто навічно пішов від нас у 1932- 1933 роках.

(*Пісня « Під Хрест твій стаю »)*

(Пісня « Господи помилуй нас »)

(« Боже Великий Єдиний » М.Лисенко , сл..О.Кониського)

Підготувала: Писарчук М. І.

Відповідальна за випуск: Крючиніна Л